FOTO: *www.expatsguide.jp*

Ko vecāki vēlas zināt par bilingvismu

Laila Avotiņa

Fransuā Groožans (*François Grosjean*) ir psiholingvists, Neišateles Universitātes (Šveice) profesors, palīgs runas un valodas terapeitiem visā pasaulē, aktīvs publicists un vairāku bilingvālismam veltītu grāmatu[1] autors. F. Groožans bilingvisma pētīšanai pievērsies kopš 1970. gada, audzis franču ģimenē, taču par studiju un darba valodu izmantojis franču un angļu valodu, dzīvojis un pētījis bilingvismu ASV, Šveicē un Francijā. Tā kā pats ir ieguvis bilingvālisma pieredzi vecāku lomā, viņš ir apkopojis atbildes[2] uz būtiskākajiem vecāku un bērnu aprūpētāju jautājumiem par valodu lietojumu ģimenēs, kurās bērns ikdienā saskaras vismaz ar divām valodām jeb dzīvo bilingvālā vidē.

Bērni apgūs valodu, ja viņi konstatēs, ka tā viņiem ir nepieciešama, un šādu nepieciešamību rada saskare ar cilvēkiem.

Kā var noteikt, vai bērniem ir pietiekams kontakts ar katru no valodām?

Ja bērni paralēli apgūst divas valodas un vecāki ar nolūku lieto stratēģiju, kas ietver abas valodas, ir svarīgi, lai bērni ar katru valodu saskaras katru vai gandrīz katru dienu. Ja vecāku mērķis ir vienkārši nodrošināt bērnam kontaktu ar otru valodu, tad tik bieža saskare nav nepieciešama. Bet, ja viņi vēlas, lai bērns ikdienā lietotu divas valodas, tad ir nepieciešama plaša saskare ar katru no tām. Domājot par saskares formu, ir jārespektē trīs aspekti:

[1] *https://www.francoisgrosjean.ch/books_en.html*
[2] *https://www.francoisgrosjean.ch/for_parents_en.html*

- pirmkārt, ir jānodrošina saskare ar cilvēkiem (runāšana, spēlēšanās vai lasīšana), nevis tikai ar ekrānierīcēm. Bērni apgūs valodu, ja viņi konstatēs, ka tā viņiem ir nepieciešama, un šādu nepieciešamību rada saskare ar cilvēkiem;
- otrkārt, ja vien tas ir iespējams, būtu nepieciešams ieplānot situācijas, kurās bērnam ir saskare ar cilvēkiem, kuri neprot otru valodu, lai viņš valodu dzirdētu bez otras valodas elementiem, proti, pārslēgšanās kodiem un aizguvumiem. Bilingvālā vidē otras valodas elementu ienākšana ir normāla, tomēr ir būtiski panākt, lai bilingvāli bērni konstatētu, ka viņi nonāks arī monolingvālās situācijās, kurās viņi varēs izmantot tikai vienu valodu;
- treškārt, nav iespējams precīzi izmērīt, cik daudz ir „pietiekami daudz saskares", bet, ja bērns sāk dominējoši sazināties vienā valodā un sāk nesaprast vai nerunāt otrā, tad saskari ar viņa otru valodu ir nepieciešams pastiprināt.

Kura ir labākā metode (piemēram, „viens no vecākiem – viena valoda", „minoritātes valoda mājās" utt.), lai nodrošinātu, ka bērns izaug bilingvāls?

Personīgi es par labāku pieeju uzskatu un vecākiem, kuri vēlas, lai viņu bērns izaug divvalodīgs, iesaku mājās lietot vienu valodu (parasti minoritātes valodu), bet otru valodu – ārpus mājas (es to dēvēju par stratēģiju „mājās – ārpus mājas"). Tas var nozīmēt, ka, lai mājās visi lietotu vienu un to pašu valodu, vienam no vecākiem ar bērnu ir jārunā savā otrajā (vai trešajā) valodā. Papildus tam – lai stiprinātu šīs valodas pamatu, ar bērnu tajā vajadzētu sazināties arī personām, kas nav vecāki (piemēram, citi ģimenes locekļi, draugi utt.).

Ārpus mājas lietotā valoda parasti būs sabiedrības vairākuma un skolā lietotā valoda, tātad tai nebūs grūtību nostiprināties. Šāda stratēģija nodrošinās, ka ar vājāko valodu (mājas valodu) būs daudz plašāka saskare nekā tad, ja to lietos tikai viens no vecākiem, kā tas notiek, izmantojot stratēģiju „viens no vecākiem – viena valoda". Turklāt bērnam tas sniegs lielāku skaidrību: mājās ir jālieto X valoda, bet ārpus mājām – Y valoda.

Vai var bērnu audzināt valodā, kas nav dzimtā, pat ja vecāki šo valodu nezina pilnīgi perfekti (bet diezgan labi) un viņiem nav nevainojamas šīs valodas izrunas (bet tā ir diezgan laba)?

Būtiskākais faktors, bērnam apgūstot divas (vai vairākas) valodas un uzturot tās, ir nepieciešamība pēc šīm valodām: sazināties ar vecākiem un ģimenes locekļiem, piedalīties ikdienas rūpēs vai skolas aktivitātēs, sazināties ar savas kopienas pārstāvjiem utt. Ja vecāki spēj radīt nepieciešamību pēc vairāk nekā vienas valodas un citi apstākļi tam ir labvēlīgi, tad bērni kļūs divvalodīgi.

Divi no šiem citiem apstākļiem ir arī jautājumā ietvertais valodas uztveres daudzums un tā veids. Šeit ir jānorāda uz diviem aspektiem:

- pirmkārt, valodas perfekta nepārzināšana un akcenta esamība nav iemesls, lai ar bērnu šajā valodā nesarunātos. Galu galā – ģimenēs, kurās tiek izmantota stratēģija „viena valoda mājās, otra ārpus mājas", bieži kādam no vecākiem šī nav dzimtā valoda. Ievērojiet, ka daudzās ģimenēs, kuras ir pārcēlušās uz citu lingvistisko reģionu vai valsti un kurās bērni mācās citās valodās, to locekļiem nav izcilu šīs zemes valodas zināšanu;
- otrkārt, bērniem ārkārtīgi svarīga ir pēc iespējas plašāka saskarsme ar katru no valodām. Tādēļ vecākiem, kuri valodu zina ne pārāk labi, bet kuri to lieto saziņai ar saviem bērniem, būtu jāmeklē veidi, kā palielināt sava bērna saskarsmi ar šo valodu. Dažkārt tas ir viegli (piemēram, ja tā ir vietējās sabiedrības vai skolas valoda), bet dažkārt – sarežģītāk.

Vecākiem, kuri vēlas, lai viņu bērns izaug divvalodīgs, iesaku mājās lietot vienu valodu (parasti minoritātes valodu), bet otru valodu – ārpus mājas.

FOTO: www.mscnd.net

Vai vienam no vecākiem ir vērts ar bērnu sazināties savā valodā, ja viņš (-a) ar bērnu pavada pavisam maz laika?

Ja saskare ar vienu valodu ir mazāka nekā ar citu, tad bērns, visticamāk, šo valodu apgūs ne pārāk labi, tomēr viņam ar to būs bijusi vismaz kaut kāda saskare, turklāt tam no vecākiem, kurš savu bērnu satiek retāk, svarīga ir pati apziņa, ka bērnam ir saskare ar viņa valodu. Pro-

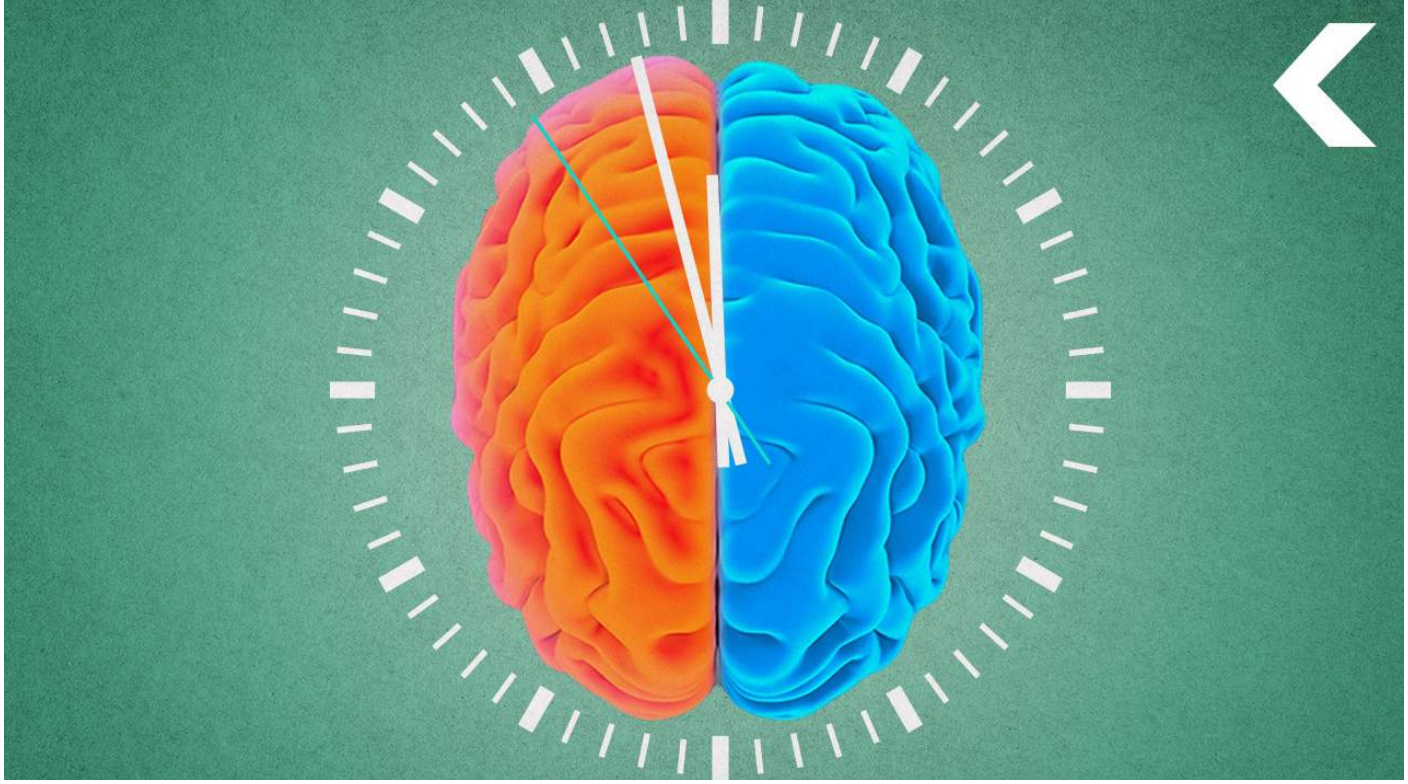

FOTO: www.i.ytimg.com

tams, nevajadzētu cerēt uz pārlieku augstiem rezultātiem, ja saskare ar valodu ir nepietiekami svarīga, tomēr dzīvē mēdz notikt dažādas izmaiņas, un vājākā valoda var pēkšņi ieņemt būtiskāku lomu, tādēļ es to neizslēgtu no bērna dzīves.

Kā reaģēt uz situāciju, kad ģimenē ir vairāk par divām valodām, un kā pievienot vēl vienu valodu jau tā bilingvālai mājsaimei?

Daudzas ģimenes sadzīvo ar vairāk nekā divām valodām, kad katrs no vecākiem runā savā valodā, bet cits aprūpētājs (vai skolotājs skolā) runā trešajā valodā. Šeit ir jāuzsver divi aspekti:

- pirmkārt, lai bērns apgūtu divas vai vairākas valodas, ir jābūt nepieciešamībai (un citiem papildinošajiem faktoriem);
- otrkārt, vajadzētu pārdomāt, kāda būs bērna saskare ar katru no valodām un kā būs iespējams izveidot monolingvālas komunikācijas situācijas. Ja vecāki konstatē, ka bērna saskare ar trešo valodu būs nepietiekama un reālu nepieciešamību pēc šīs valodas nav iespējams noorganizēt, tad varbūt ir vērts atlikt tās aktualizēšanu.

Kas notiks ar bērnu bilingvismu, kad viņi sāks apmeklēt skolu vietējās kopienas valodā?

Ja viena no bērnu valodām jau tagad ir kopienas (skolas) valoda, tad, uzsākot apmeklēt skolu, tā piedzīvos neticamu izrāvienu. Tam ir vairāki cēloņi: tā tiks lietota daudz vairāk nekā iepriekš, un tās lietošanas situācijas paplašināsies, to lietos vienaudži un skolotāji (jauni un svarīgi cilvēki bērnu dzīvē), tā būs valoda, kurā tiks sperti pirmie soļi lasītprasmē. Tikai dažu mēnešu laikā tā var kļūt par bērnu dominējošo valodu, kuru viņi lietos arvien vairāk un nesīs sev līdzi mājās (kopā ar mājasdarbiem, draugiem utt.). Viņi var pat sākt to lietot, sarunājoties ar saviem vecākiem, lai neatšķirtos no citiem bērniem. Ir labi zināms, ka laikā starp sešu gadu un agrīnā padsmitnieka vecumu daudzi bērni pāriet uz vairākuma lietoto valodu un samazina vājākās (mājas valodas) lietojumu. Daži var pat vispār atteikties sarunāties mājas valodā ar saviem vecākiem un citiem ģimenes locekļiem. Tādēļ vecāki var vēlēties izmantot dažādas vājākās valodas stiprināšanas stratēģijas. Ja viņi var atrast veidus, kā valodu noturēt līdz agrīnā padsmitnieka vecumam, tad ir ļoti liela iespēja, ka vājākā valoda atradīs sev nišu un bērna bilingvisms stabilizēsies, pat ja par viņu galveno valodu kļūs vairākuma valoda.

Laikā starp sešu gadu un agrīnā padsmitnieka vecumu daudzi bērni pāriet uz vairākuma lietoto valodu un samazina vājākās lietojumu. Ja vecāki var atrast veidus, kā valodu noturēt līdz agrīnā padsmitnieka vecumam, tad ir ļoti liela iespēja, ka vājākā valoda atradīs sev nišu un bērna bilingvisms stabilizēsies.

Kā ir ar kultūras jautājumiem, piemēram, bilingvālu bērnu asimilēšanos sabiedrībā, vienlaikus saglabājot saikni ar vecāku kultūrām?

Ja bilingvāli bērni saskaras ar divām vai vairākām kultūrām (piemēram, viena ir mājās, bet cita – apkārtējā sabiedrībā), tad vecākiem vajadzētu apzināties, ko nozīmē būt bikulturālam un identificēties ar savām kultūrām. Tā kā kļūt bikulturālam dažkārt ir sarežģītāk nekā kļūt bilingvālam, vecākiem būtu svarīgi ar saviem bērniem pavadīt vairāk laika, jo sevišķi pusaudžu vecumā, lai palīdzētu viņiem sadzīvot ar savu bikulturālismu. Daži jaunieša vecumā izvēlas piederēt tikai vienai kultūrai – vai nu kultūrai A, vai B, tomēr tādējādi viņi novēršas no vienas no savām kultūrām, un vēlāk viņi var nožēlot savu izvēli. Citi var noraidīt abas kultūras. Arī šis nav vēlams risinājums, jo tādējādi viņi lielākoties jutīsies margināli vai nestabili. Vislabākais risinājums ir identificēties ar abām kultūrām – gan A, gan B, dažkārt dažādās izteiktības pakāpēs, tādējādi pilnīgi pieņemot savu bikulturālismu. Lai nonāktu līdz šādam identitātes lēmumam, var būt nepieciešams zināms laiks, un ir ārkārtīgi svarīgi, lai jaunajam cilvēkam šajā ceļā palīdzētu viņa vecāki, ģimenes locekļi un draugi. Bikulturāļi, kuriem ļauj būt tādiem, kādi viņi ir, un kuri pieņem savu duālo mantojumu, ir nenovērtējami sabiedrības locekļi, kuri palīdz nojaukt barjeras starp savām kultūrām.